

Erməni terrorunun qurbanı olan Cümhuriyyət qurucusu

Qarabağa ilk avtomobili o gətirib

"Bir məmləkətin yaşamasından ötrü iki şey lazımdır: biri maliyyə, biri də qoşun. Qoşun da maliyyəsiz yaşamaz"

(Behbud xan Cavanşir)

20-ci əsrin əvvəllərində xalqımızın istiqalə qovuşmasında, azad cəmiyyət qurmasında ziyalılarımızın, tarixi şəxsiyyətlərimizin çox böyük əməyi olub. Onlardan biri də Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi Behbud xan Cavanşir idi.

Pənahəli xanın qurduğu Qarabağ xanlığı 18-ci yüzilliyin ortalarından 19-cu yüzilliyin birinci rübünə kimi bir tarixi ömür yaşadı. Behbud xan da Qarabağ mahalında böyük hörmət-izzət sahibi olan Pənahəli xanın nəslindən olub. Atası Azad xan Pənahəli xanın nəticəsidir. Bu nəsil haqqında Həmidə xanım Cavanşirin (Məmmədquluzadə) "Xatirələr"indən oxuyuruq: "Qarabağ xanlığını başqalarından fərqləndirən əsas cəhət, onların maarif və mədəniyyətin tərəqqisinə meyilli olması idi. Qarabağ xanlığı bir dövlət qurumu olaraq bitmə belə, onun mədəniyyət siyasətinin ənənələri bu gün də yaşamaqdadır".

Behbud xan Cavanşir 1877-ci ildə Tərtər qəzasının Qaraqoyunlu kəndində dünyaya gəlib. Amma onun gənclik illəri Tiflisdə keçib. 1890-cı ildə Tiflisdə almandili realni məktəbdə oxuyan Behbud xan, təhsilini başa vurduqdan sonra daha yüksək bilgiyə nail olmaq üçün Almaniya gedir. 1902-ci ildə Almaniya Frayburq Dağ-Mədən Akademiyasına daxil olur. Behbud xan dünyada ilk ali-texniki məktəb sayılan Dağ-Mədən Akademiyasında oxuyan ilk azərbaycanlı olub.

Akademiya da təhsilini bitirən Behbud, bununla da kifayətlənmir. O, üz tutur İngiltərəyə. Londonda ingilis dilində təkmilləşdirmə kursları keçən Behbud xan 1907-ci ildə vətənə mükəmməl təhsil almış, alman, ingilis, fransız, rus dillərini öyrənmiş, açıq fikirli, geniş düşüncəli bir gənc kimi dönür. Gənc mütəxəssisin Bakıda ilk iş yeri milyonçu Şibayevin neft sənayesi olur.

Bir faktı da qeyd etmək lazımdır ki, Behbud xan Bakıya qayıdanda şəhərin mədəni mühitində bir canlanma var idi. Hər bir sahədə aparılan islahatlar, "Həyat"ın "İrşad"ın, "Füyuzat"ın fəaliyyətə başlaması, ana dili yeni məktəblərin, Xeyriyyə Cəmiyyətlərinin açılması ziyalılarımıza, əl düşən fürsətdən bəhrələnmə imkanı verdi. Onlar xalqı Azərbaycan

Xalq Cümhuriyyətinin qələbəsinə doğru yüksələn yola istiqamətləndirdi. Milli özünüdərk və özünü təsdiq uğrunda çarpışan Azərbaycan ziyalıları üzərilərinə düşən vətəndaşlıq vəzifəsinin öhdəsindən layiqincə gəldilər.

1918-ci ilin 28 mayı. Azərbaycanın istiqaləli elan olundu. Bu istiqalət savaşında yüksək savada, vətənpərvərliyə malik olan Behbud xan da var idi. O, hələ Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qələbəsindən əvvəl ölkədə baş verən bütün ictimai-siyasi, mədəni hadisələrin önündə gedirdi. Şəfi bəy Rüstəmbəyli demişdir: "Rus inqilabından əvvəl Cavanşir

məşhur bir mühəndis idi və sırf sənəti ilə məşğul olub siyasi işlərə qarışmazdı. İnkilabdan sonra namuslu bir millətpərvər olaraq Azərbaycan siyasəti və milli məsələlərə qoşulub". "Difai"nin yaradılması, H.Z.Tağıyevin başçılıq etdiyi Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyətinin rəhbərliyinə seçilməsi, "Nicat"a dəstəyi, 1917-ci ildə Milli Müsəlman Şurası Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinə üzv olması, 1918-ci ilin Mart qırğınında yaradılmış barışıq komitəsinə dəki əməyi bir daha bunu təsdiq edir.

Behbud xan Cavanşir F.X.Xoyskinin başçılıq etdiyi II Hökumət kabinetində (17.06.1918-07.12.1918) bitərəf olaraq daxili işlər naziri vəzifəsində 1918-ci ilin oktyabrın 6-na qədər çalışmaqda yanaşı, eyni zamanda ticarət, sənaye və daxili işlər naziri olaraq da fəaliyyət göstərmişdi. Yəni əslində iki nazirliyin işini 1918-ci ilin 26 dekabrına kimi yerinə yetirmişdir.

Arxiv sənədləri ilə tanış olarkən, aydın olur ki, Behbud xan Azərbaycan Cümhuriyyətinin daxili işlər naziri vəzifəsini icra edərkən, ölkədə vəziyyət çox ağır olub. Lakin buna baxmayaraq o, Azərbaycan üçün ciddi əhəmiyyət daşıyan sənədlərə imza atmış, 1918-ci ilin 15 sentyabrında Bakı, Qafqaz İslam Ordusu tərəfindən azad edildikdən sonra az bir vaxtda şəhərdə qayda-qanun yaradılmasına nail olmuş və Daxili İşlər Nazirliyi sisteminin formalaşması sahəsində mühüm işlər görmüşdür.

Behbud xan parlamentin üzvü kimi də çox fəal olub. O, parlamentdəki çıxışlarında önəmli məsələlərdən bəhs edib, dəyərlı fikirlər yürüdü. Məsələn, ölkənin maliyyə durumu haqqında danışarkən demişdir: "Bir məmləkətin yaşamasından ötrü iki şey lazımdır: biri maliyyə, biri də qoşun. Qoşun da maliyyəsiz yaşamaz. Məmləkət üçün müəyyənleşmiş maliyyə siyasəti lazımdır".

Behbud xan tutduğu vəzifələrdən uzaqlaşdıqdan sonra da parlamentdə fəaliyyətini davam etdirib. O, 1919-cu ilin iyulunda "Dəyanət" kommərşiya şirkəti açaraq xarici ticarətlə məşğul olub. Almaniya yumşaq buğda növləri gətirib Qarabağda əkinçilikdə istifadə edib.

Xalqın rahatlığı naminə hər bir işdə öndə olan Behbud xan Qarabağ bölgəsində yolların abadlaşmasında da köməyini əsirgəməyib və elə Qarabağa ilk avtomobili də o gətirib.

1920-ci ilin aprel işğalından sonra yeni hökumətdə Behbud xan kimi peşəkar mühəndisə, xariclə güclü əlaqəsi olan kadra böyük ehtiyac olduğunu bilən Nəriman Nərimanov, onun həbs edilməsinə mane olsa da, düşmənlə gülləsindən qoruya bilmir. N.Nərimanov Behbud xanı 1920-ci ilin sonlarında müasir neft-mədən avadanlığı almaq üçün Almaniya göndərib. B.Cavanşir yolluğu İstanbulda həmyerlisi Əhməd bəy Ağaoğlunun ailəsinə qonaq olur.

Qəranfil Dünyaminqızı
Əməkdar jurnalist

Bu haqda görkəmli tədqiqatçı V.Quliyev "Ağaoğlular" əsərində hadisəni Əhməd bəyin qızı Sürəyya xanımın dilindən belə təsvir edir: "Atam Maltadan qayıtdıqdan sonra erməni dostlarından bir professor bizə gələrək, atamın ermənilərin qara siyahısında olduğunu söylədi. Azərbaycanın daxili işlər naziri olmuş Behbud xan Cavanşirin də ermənilərin qara siyahısında olması xəbərini almışdıq. O arada Cavanşir bəy xanımı və iki qardaşı ilə Parisə getmək üçün İstanbula gəlmişdi. Özü vəziyyətə tez uyğunlaşan adam idi və bizim Şahzadə bağındakı evimizdə beş gün gizli yaşadı. Ancaq rus əsilli xanımı bu həbs həyatına dözməyəcəyini söylədiyindən, onlar evimizi tərk edib "Pere-Palas" mehmanxanasında yerləşdilər".

Çox təəssüf ki, həyat yoldaşının sərbəst yaşama və görmək həvəsi Behbud xana baha başa gəlir. Belə ki, 1921-ci ilin iyulun 18-də axşam saat 23-də B.Cavanşir, həyat yoldaşı və qardaşları ilə birlikdə "Təpəbaşı" teatrından çıxıb, "Pere-Palas" oteline gedirmiş. Bu zaman terrorçu Misak Torlakyan arxadan yaxınlaşıb tapança ilə Behbud xana üç güllə atıb. Behbud xan ağır yaralanır, onu yaxınlıqdakı xəstəxanaya aparsalar da, 35 dəqiqədən sonra dünyasını dəyişir.

Behbud xan Cavanşir də vətəni və milləti sevən, onun mənafeyini hər şeydən üstün tutan, istiqlalımız uğrunda canını qurban verən onlarla vətənpərvərlərimizdən biri idi.